

Bračno djevičanstvo ili barokna hagiografija

Pavao Knezović*
pknezovic@gmail.com

UDK: 235.3:929](497.5)“17“
241.5

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno: 23. veljače 2015.
Prihvaćeno: 30. lipnja 2015.

U hrvatskom latinitetu baroka napisan je veći broj životopisa svetaca, odnosno hagiografija (I. Tomko Mrnavić, P. Ritter Vitezović, N. Ogramić) koje su, osobito glede novosti žanra, veoma slabo istražene. Pošto se stekne uvid u matricu tog žanra na temelju hagiografija, Mrnavićeve i Vitezovićeve, može se ogledati Ogramićev tip, koji ima dvije izrazite svrhe, a one su: povijesno-znanstvena – pružiti povijest života dotičnog sveca – i, druga, poučiti, potaknuti, sve u duhu katoličke obnove. Ogramić, pripovijedajući život novog sveca (tj. Sebastijana od Aparicija), koji povezuje Stari svijet (Europu) i Novi svijet (Južnu Ameriku), stvorio je opsežan repertorij kreposti za koje se daje i znanstvena, tj. filozofsko-teološka objašnjenja, a nudi i naputke kako ih se može postići. Upravo tim spajanjem didaktičkog i praktičnog, a sve to ispričovijedano razbarušenim baroknim izrazom, novost je u žanru hagiografije baroka u hrvatskom latinitetu.

Ključne riječi: hagiografija, barok, Ivan Tomko Mrnavić, Pavao Ritter Vitezović, Nikola Ogramić.

---

* Prof. dr. sc. Pavao Knezović, redoviti prof. na Odjelu za hrvatski latinitet Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb.

1. Uvod – *Hagiografija kao barokni oblik biografije, u kontinuitetu od antike do novog vijeka*

Žanrovska pripadnost Ogramićeva djela biografiji gotovo da je jednako neupitna i upitna, dok je sasvim jasna i njegova stilaska ili formacijska pripadnost buduću da u naraciji rabi izrazit barokni izraz. Razvidno je to i iz samog izbora teme, tj. životopisa novog sveca franjevačkog reda koji je živio u dalekom Meksiku – za tadašnje poimanje »na kraju svijeta«,¹ dakle u vrijeme katoličke obnove.² Prema žanrovskoj i stilskoj pripadnosti ta je Ogramićeva biografija, dakle, barokna.

Naputci Tridentskog sabora imali su velik utjecaj na propovjedništvo i uopće na književno stvaralaštvo,³ a time i na modificiranje postojećih žanrova kao i na nastanak novih.⁴ I hrvatska barokna književnost dugo je već predmet istraživanja i znanstvenih sinteza, ali u njima je sva pažnja usmjerena na poeziju,⁵ dok se proza redovito mimoilazi, a osobito propovjedništvo i hagiografija.⁶

¹ Ogramić se u posveti osvrće na tadašnje opće vjersko raspoloženje koje je »preledeno i preveć neplodno glede sveta života« i to je glavni razlog njegova sastavljanja ovog djela: »Quod in praegelido hoc nimiumque sanctitate sterili saeculo opus sit, ad erigendum erigendam spem salutis, huiusmodi insolito spiritus & virtutis fervore, a communi in eo utroque torpore sublevare & scientiam sanctorum, quae nusquam fructuosius quam ex vitis virtutibusque eorum nanciscitur, discere nactamque, ut sapientia fiat praxi perficere« (Nikola OGRAMIĆ, *Opusculum vitae virtutum et miraculorum ven. servi Dei fr. Sebastiani ab Apparitio Ordinis min. de observantia laici professi Provinciae Mexicanae*, (authore fratre Nicolao Plumbensi...), Ex officina reverendae Camerae apostolicae, Romae, 1696., [XVI]).

² Usp. »Tako je opća katolička obnova poslije Tridentskog sabora živo, mnogo življe nego reformacija, odjeknula u hrvatskom kulturno-književnom životu (...) Kao i kod drugih naroda, koji su ostali u svezi s Rimom, bio je sedamnaesti vijek i kod Hrvata doba pojačanog utjecaja crkve i živahne obnove religioznog života; doba baroknih građevina, katolički obojenog pjesništva i gorljive djelatnosti svećenstva, u prvom redu članova franjevačkog i isusovačkog reda. (...) Sva je ta književnost imala dakako u prvom redu praktične ciljeve, da se snabdije dušobrižnike i vjernike najpotrebnijim katoličkim kompendijima: katekizmima (Bellarminovim, Kanizijevim, Ledesminim i dr.), različitim 'zrcalima' za ispovjednike, propovijedima, životima svetaca (osobito novijih: sv. Ignacija, Franje Ksaverskog, Karla Boromejskog)...« (Mihovil KOMBOL, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, Matica hrvatska, ²1961, 214-215).

³ »Na Tridentskom koncilu, na kojem su postavljeni temelji za obnovu katoličanstva, propovijedi i naučavanju kršćanskog nauka posvećeno je veliko značenje. Na petoj sjednici (17. lipnja 1546.) jasno su određeni zadaci novog vremena s obzirom na propovijedanje« (Josip BRATULIĆ, *Hrvatska barokna propovijed*, u: D. FALIŠEVAC (ur.), *Hrvatski književni barok*, Zagreb, Zavod za znanost o književnosti, 1991, 280.

⁴ »Hrvatska barokna književnost nudi nam na promatranje četiri osnovna žanra, od kojih su dva naslijeđena od ranijih epoha pa bitno modificirana, a dva su stvorena u baroku. To su, od starih, ep i lirika, a od novih melodrama i poema« (Pavao PAVLIČIĆ, *Žanrovi hrvatske barokne književnosti*, u: *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Split, Čakavski sabor, 1979, 9).

⁵ Usp. Zoran KRAVAR, *Studije o hrvatskoj književnosti baroka*, Zagreb, Matica hrvatska, 1975; Pavao PAVLIČIĆ, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Split, Čakavski sabor, 1979; Ž. BENČIĆ, D. FALIŠEVAC (ur.), *Književnost baroka*, Zagreb, Zavod za znanost o književnosti, 1988; D. FALIŠEVAC (ur.), *Hrvatski književni barok*, Zagreb, Zavod za znanost o književnosti, 1991.

⁶ »Hrvatska propovjednička literatura kulturološko je područje koje je do danas najslabije obra-

Glede hrvatske barokne književnosti na latinskom jeziku, stanje istraženosti proze još je i žalosnije od stanja istraženosti proze napisane na hrvatskom,⁷ iako je »upravo u baroku crkveno govorništvo doseglo svoj vrhunac«,⁸ jer su na latinskom tada napisana mnoga djela, zanimljiva propovjednicima i izvan područja naseljenih Hrvatima. Zamijećeno je postojanje baroknog slavizma kako u poeziji našeg *seičenta*, tako i u narativnoj i znanstvenoj prozi.⁹ Međutim njega nema u ovom Ogramićevu djelu.

Naša barokna produkcija na latinskom, u prozi, može se, s obzirom na sadržaj, svrstati u religioznu i nereligioznu, a ova potonja uglavnom je znanstvena. U religioznoj baroknoj literaturi najzastupljenija je, pored raznih teoloških disputa, propovijed i hagiografija. Bratulić tvrdi da se u doba baroka stvara novi tip propovijedi:

»U 17. stoljeću izgrađuje se nova barokna propovijed, temeljena na baroknoj poetici. Duhovitost, iznenadnost, paradoks i začuđenost – kao i različite jezične igre prevladavaju nad naravnim i izvornim religioznim porukama.«¹⁰

Međutim u 17. stoljeću je na latinskom tiskano veoma malo propovijedi, zapravo poznat mi je samo Glavinićev priručnik za propovjednike *Manus Christi amoris*, (Venecija, 1625.),¹¹ zatim Splićanina Lovre Grizogona *Mundus Marianus* (1646.-1712.)¹² i Rogačićeve prigodne *Orationes* (Rim, 1694.) te nekoliko

---

deno. Dok su beletristika, poezija i proza već u XIX. st. našle i obrađivače i izdavače, propovjednička književnost do danas nije ni bibliografski obrađena« (Josip BRATULIĆ, Ardelio Della Bella u okviru hrvatskog propovjedništva XVIII. stoljeća, u: Drago Šimundža (prir.), *Isusovac Ardelio Della Bella (1655-1737). Radovi međunarodnog znanstvenog simpozija*, Split – Zagreb, Crkva u svijetu – Obnovljeni život, 1990, 62).

⁷ Poezija: Gorana STEPANIĆ, *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću. Stilске tendencije i žanrovski inventar*, (Doktorska disertacija), Zagreb, 2005. Znanstvena proza je privukla istraživače, npr. studije i radovi o Ivanu Lučiću, Pavlu Ritteru Vitezoviću, Dinku Zavoroviću, Ivanu Tomku Mrnaviću, Lovru Grizogonu, Bartolu Kašiću, Rafaelu Levakoviću, Franji Glaviniću itd.

⁸ Bratulić, *nav. dj.*, 280.

⁹ Usp. Rafo BOGIŠIĆ, Hrvatski barokni slavizam, u: *Zrcalo duhovno*, Zagreb, 1997, 139-164; Tamara TVRTKOVIĆ, *Između znanosti i bajke Ivan Tomko Mrnavić*, Zagreb – Šibenik, Hrvatski institut za Povijest – Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«, 2008, 136-142.

¹⁰ Bratulić, *nav. dj.*, 281.

¹¹ Usp. Josip PERCAN, Teološki i literarni doseg Glavinićevog djela »Manus Christi amoris«, *Zbornik radova o Franji Glaviniću*, Zagreb, JAZU, 1989, 287-308.

¹² Lovro Grizogon ili Grizogono (Split, 1590. – Trst, 1650.) jedan od najvećih hrvatskih mariologa svih vremena koji je pored teoloških znanosti vrsno poznavao kompletnu antiku (i grčku i rimsku, pogansku i kršćansku) i prirodne znanosti, osobito astronomiju i botaniku renesanse, zapravo je bio pravi erudit. Najopsežnije mariološko djelo svih vremena upravo je njegov *Mundus Marianus* u tri golemo sveska: pars I.: *Maria speculum mundi archetypi seu Divinitatis*, (Beč, 1646.), 2° str. 868; pars II.: *Maria speculum mundi coelestis*, (Padova, 1651.) 2° str. 1100; pars III.: *Maria speculum mundi sublunaris*, (Augsburg, 1712.) 2° str. 998 (usp. Josip PREDRAGOVIĆ, Lovro Grizogon i njegov »Mundus Marianus«, *Vrela i prinosi*, 8, Sarajevo, 1938, 51-73; Ante KATALINIĆ, *Kraljevska vlast Marijina u djelu »Mundus Marianus« od Lovre Grizogona*, Zagreb, 1960; Pavao KNEZOVIĆ, *Religiozne teme u hrvatskom latinitetu Babićeva doba*, *Zbornik o Tomi Babiću*, Šibenik – Zagreb, 2002, 211-250, 227-229).

pojedinačnih.¹³ Veoma su brojne zbirke propovijedi na hrvatskom, među njima i baroknih, od kojih su neke tiskane, ali su daleko brojnije zbirke netiskanih, a najbrojnije su one čije postojanje još nije ni registrirano.¹⁴

U našim povijestima književnosti, međutim, mala je pozornost posvećena hagiografiji, posebice onoj na latinskom, a nerijetko su ih svrstali u povijesna djela njihovih autora.¹⁵ Posljedica je to, čini se, transformacije hagiografske matrice poznate iz ranijih perioda. Iz antike se baštine koncepti biografije iznjedrenih u antropocentričnom obratu u grčkoj kulturi kada su u krilu filozofskih i retoričkih škola nastali »etički« (*êthos* – značajnija pažnja usmjerena je na karakter junaka) i »praktični« (*prákseis* – pažnja je posvećenija djelima) životopisi. Najbolji i najutjecajniji su predstavnici antičke biografije Plutarh i Svetonije koji imaju različite naracije i ciljeve, jer su izrasli iz drugačijih tradicija. Ma koliko bili različiti način pripovijedanja, ciljevi i tradicije, ipak su im zajedničke supstancijalne konstante: podaci o podrijetlu, vrijeme rođenja, glavna djelatnost, vrijeme življenja, okolnosti smrti, donošenje karakterističnih izreka u prijelomnim trenucima. I jedna i druga imaju manji ili opsežniji, diskretniji ili naglašeniji naratorov komentar i informacije o etnografskim, zemljopisnim, povijesnim prilikama, o običajima i okolnostima u kojima glavni lik živi i djeluje. U »životu« žanra i njegovu prenošenju u srednjovjekovlje presudnu je ulogu odigrala kasnoantička težnja za stvaranjem kompendija i brevijara. Zbog toga se biografija jako približila antičkom žanru primjera (*exemplum, exempla*) koji je svojom argumentiranošću, figurativnošću, logikom i naročito kratkoćom bio veoma poželjan ornat u svakovrsnoj literaturi, pa i znanostima, a osobito u propovjedničkoj. Prvotna zbirka *Factorum et dictorum memorabilia libri IX (Spomena vrijedna djela i izreke u devet knjiga)* Valerija Maksima (nastala između 27. i 31. god.) tijekom stoljeća je prepisivana, skraćivana ili pak umnožavana i povećavana te selektirana i prilagođavana potrebama i prilikama vremena (ali

¹³ Isusovac Franjo Josip Popović tiskao je 1698. u Beču propovijed *Diva Catharina sapiens, virgo, martyr consilio et industria triumphans* koju je održao u bečkoj katedrali.

¹⁴ »U hrvatskoj književnosti postoji znatan broj rukopisnih i tiskanih zbornika propovijedi od srednjeg vijeka do naših dana. Književni su historici građi posvećivali skromnu pažnju, osim donekle djelima hrvatskogolgaške tradicije od 16. st. Posebice se malo pažnje posvećivalo hrvatskoj baroknoj propovijedi: ako su se propovjednici i spominjali, bilo je to uzgred, kao što su se i njihove knjige navodile prema rijetkim bibliografskim priručnicima. Književni historičari nisu ih imali u rukama, te iz njih nisu ni mogli ništa pročitati. (...) Zadatak bi naše književnopovijesne znanosti bio najprije bibliografski opis djela propovjedničke književnosti 17. i 18. st., a zatim književno vrednovati ostvarenja te baštine« (Bratulić, *nav. dj.*, 282-283).

¹⁵ Npr. za *Vita beati Augustini* Ivana Tomka Mrnavića (Kombol, *nav. dj.*, 224; Vodnik, *nav. dj.*, 263; »On je pisac povijesnih spisa, navlastito onih iz povijesti crkve i iz genealogije, dokazujući da su neki rimski carevi rođeni na Balkanskom poluotoku, posebno u našim stranama (Dioklecijan, Konstantin, Justinijan, i dr.), pa je čak i svoje podrijetlo dovodio u svezu s vladarskim obiteljima na Balkanu. Iz tog područja su njegova djela: *Vita beati Augustini* (Život blaženog Augustina Kažotića, biskupa zagrebačkog)...« [Jakša RAVLIĆ, *Ivan Tomko Mrnavić*, u: Jakša Ravlić (prir.), *Zbornik proze XVI. i XVII. stoljeća*, Zagreb, Matica hrvatska – Zora, 1972, 217-218]. Isti je postupak i s P. Ritterom Vitezovićem (usp. Kombol, *nav. dj.*, 282, a Vodnik (*nav. dj.*, 291-301) ih i ne spominje.

i prevođena na narodne jezike).¹⁶ Ona je bila neiscrpno vrelo mudrosti propovjednicima, ali i paradigma za nova djela, kao što je bilo popularno barokno djelo: *Valerius Maximus Christianus, hoc est Dictorum et factorum memorabilium unius atque alterius saeculi imperatorum, regum, principum imprimis Christianorum libri novem* (Hanoviae 1620.) Baltazara Exnera (1575.-1624.). Barokni životopis baštini ta dva izvorišta iz kojih se oblikuje sukladno ukusu vremena i pragmatičnom cilju književnog stvaralaštva.

2. Biografija i hagiografija na latinskom, u hrvatskome baroku – T. Mrnavić i P. Ritter Vitezović

Na latinskom je u doba baroka kod nas nastao oveći broj hagiografija i svojevrsnih biografija koje su ostvarili Ivan Tomko Mrnavić, Pavao Ritter Vitezović zatim Ambroz Gučetić, Andrija Eggerer i, kako je već spomenuto, Nikola Ogrmić. Dubrovčanin Ambroz Gučetić sastavio je niz kratkih životopisa znamenitijih dominikanaca svoje provincije u djelu *Catalogus virorum ex familia praedictorum in litteris insigniorum* (Venecija, 1605.). Isto tako pavlin Andrija Eggerer u drugoj knjizi *Fragmen panis corvi* (Beč, 1663.)¹⁷ donosi šezdeset tzv. životopisa provincijala (tri) i generala (pedeset i sedam) svoga reda. Međutim to uopće nisu životopisi nego zapravo povijest pavlinskog reda u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu, što se može zaključiti iz samih naslova poglavlja.¹⁸

Najbrojniji životopisi u našem latinizmu baroka nalaze se u opusu Ivana Tomka Mrnavića. Tvrtković navodi da se u četiri posljednje knjige djela *De Illyrico caesaribusque Illyricis* nalaze pedeset i dva životopisa rimskih careva,¹⁹ dok u djelu *Regiae sanctitatis Illyricanae faecunditas* (Rim, 1630.) »izlaže dva-

¹⁶ Usp. Darko NOVAKOVIĆ, Generički kontekst Marulićeve Institucije, u: Marko MARULIĆ, *Institucija*, II, Split, Književni krug, 1987, 9-31.

¹⁷ Naslov: *Fragmen panis corvi proto-eremitici seu Reliquae annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitarum Sancti Pauli primi eremite ubi imprimis vitae Ss. Antiquorum eremitarum, qui claras Aegypti Nitrias & Thebaidas anachoretis fertiles in Hungariam usque perpetuis progressibus transtulerunt ex antiquis manuscriptis ecclesiasticisque testimoniis collectae recenserunt – tum vero quibus idem ordo in coenobiticum conversus, Romanorum vel maxime pontificum gratiis, imperatorum, regum principumque privilegiis in variis orbis partibus ad haec usque tempora vigerit. Opus compendiario scriptus & sub tempus sacrae oecumenicae congregationis fratrum S. Pauli primi eremite in lucem editum anno nati Emanuelis (sic!) M.DC.LXIII. Viennae Austriae, Ex officina typographica Matthaei Cosmerovii, Sac. Caes. Majest. Typogr.*

¹⁸ »Caput 4. De patre Benedicto secundo provinciali Ordinis & quae illius tempore acta referunt. C. 5. De f. Stephano tertio provinciali rebusque sui temporis ad nos spectantibus. C. 6. De f. Laurentio provinciali ordinis quarto successu vero temporis primo generali rebusque sui temporis memoratu dignioribus. C. 7. De f. Stephano ejus nominis primo ordinis autem generali secundo. C. 8. De patribus Nicolao Theutonico & Petro, eorum nominum primis uti & de utriusque in generalatus officium reelectione. C. 9. Referunt ea, quae sub generalatu f. Petri secundi contigerunt« etc. (82-133).

¹⁹ Usp. Tvrtković, *Između...*, 58-61.

deset i dva životopisa svetaca i svetica, kraljevske krvi i 'ilirskog' podrijetla«,²⁰ zatim dva, tj. sv. Eustazija i opatice sv. Burgundofore, u djelu *Sacra columba venerabilis capituli admodum reverendorum dominorum canonicorum sancti Petri Romaricensis ab imposturis vindicata suaeque origini restituta* (Rim, 1629.), zatim još, pored spornog životopisa hrvatskog bana Petra Berislavića (1450.-1520.)²¹ nekoliko se »životopisa« svetih nalazi u djelu *Unica gentis Aureliae Valeriae Salonitanae Dalmaticae nobilitatis* (Rim, 1628.) te biskupa i mučenika sv. Feliksa (*S. Felix episcopus et martyr Spalatensius urbi Dalmaciae-Croatiae metropoli primitivae et veritati vindicatus*, Rim 1634.) i zagrebačkog biskupa bl. Augustina Kažotića (*Vita beati Augustini ordinis praediicatorum ex Zagrabiensi Lucerini episcopi*).²²

Iako je životopis onaj žanr, koji je Mrnaviću »najbolje 'ležao'«²³ ni u njem se ni približno nije pridržavao hagiografske pripovjedne matrice koja se obično svodi na pet tipiziranih događaja.²⁴ Ni u jednoj njegovoj »hagiografija« nema odsječka u kojem se pripovijeda o čudesima koja su se dogodila poslije svečeve ili svetičine smrti.²⁵ Malobrojne su i one u kojima opisuje svečevu smrt, a ako je i spominje, tada svu pozornost posvećuje njezinu datiranju, priznajući više puta da mu nije pošlo za rukom pronaći taj važan događaj, primjerice: »ac demum meritis quam annis gravior in pace quieuit, sed quo anno, nil certi authores tradunt«. ²⁶ Jedino u životopisu sv. Irene donosi prva četiri odsječka matrice, među kojima je, kao što je kod njega uobičajeno, najopširniji opis čudesa koja se događaju tijekom mnogobrojnih mučenja svetica. I ta je njegova hagiografija, kao i sve ostale, pretrpana diskursima u kojima se izlaže »povijest Rimskoga Carstva«, kao i asocijacijama na slične biblijske zgode. Interesantno je da Mrnavić ne donosi nijedan opis mjesta ili građevine u kojoj se događa radnja koju opisuje. Zapravo, zgode koje opisuje ne mogu se smjestiti ni u jedan konkretan prostor ni vrijeme. Toj monokroniji uvelike pridonosi jednolično ponavljanje desetak rimskih imena uz koje se jedino mijenjaju službe koje obnašaju i srodstvo s dotičnom sveticom ili svecem. Steče se dojam da nijedan čitatelj neće uzeti sebi za uzor neku sveticu ili sveca koje mu je Mrnavić pružio u svojem

²⁰ Tamara TVRTKOVIĆ, *De Illyrico caesaribusque Illyricis Ivana Tomka Mrnavića i tradicija hrvatskog baroknog slavizma*, Doktorska disertacija, Zagreb, 2006, 41.

²¹ Usp. Ivan Tomko MRNAVIĆ, *Vita Petri Berislavi – Životopis Petra Berislavića* (priredila T. Tvrtković), Zagreb – Trogir, Hrvatski institut za povijest – Muzej grada Trogira, 2008.

²² Usp. Tvrtković, *Između...*, 36-43.

²³ »Nakon životopisa sv. Margarite, sv. Suzane i sv. Kolumbana Mrnavić je u svom sljedećem djelu odlučio nastaviti pisati u žanru koji mu je, čini se, najbolje 'ležao': 1630. objavljuje u Rimu hagiografsko djelo *Regiae sanctitatis Illyricanae foecunditas*« (Tvrtković, *De Illyrico...*, 41).

²⁴ To su: 1. uvodna »biografska« kronologija života; 2. trenutak spoznaje duhovnih vrijednosti (u slučaju prelaska s poganskih uvjerenja na kršćansku vjeru riječ je o obraćenju); 3. svetačko djelovanje za života (scene, događaji); 4. opis izuzetne smrti; 5. svečeva djelatnost *post mortem*.

²⁵ Izuzetak je životopis sv. Kvirina u kojem donosi kako je sam Mrnavić početkom 1629. godine čudesno ozdravio po zagovoru sv. Kvirina upravo dok je pisao posljednje retke o njemu (usp. Ivan Tomko MRNAVIĆ, *Regiae sanctitatis Illyricanae foecunditas*, Rim, 1630, 39-40).

²⁶ *Vita S. Constantiae filiae S. Constantini imperatoris*, Mrnavić, *nav. dj.*, 156.

opusu, a isto tako nitko neće poželjati ni da još jedanput pročita koju njegovu hagiografiju. Njegove »hagiografije« u spomenutim zbirkama na izražajnom planu bliže su renesansi nego baroku.

U golemom i raznovrsnom opusu Pavla Rittera Vitezovića nalaze se i dva manja spisa čiji naslovi sugeriraju da su hagiografije: *Natales divo Ladislavo regi Slavoniae apostolo restituti* (Zagreb, 1704.) i *Vita et martyrium b. Vladimiri Croatiae regis* – fido CaLaMo pils patrIotIs reLata, (Zagreb, 1705.), a 128 započelih životopisa svetih nalaze se u djelu *Indigetes Illyricani sive Vitae sanctorum Illyrici*.²⁷ U tom nedovršenom djelu Vitezović je namjeravao iznijeti na svjetlo dana poneku zgodu iz života sveca ili svetice ili pak nekog događaja koji se taj dan časti u Crkvi. Zbog toga se zapravo to djelo i ne može smatrati životopisima svetaca, nego svojevrsnim zabavnim štivom koje će potaknuti čitatelja da u nekom segmentu ili prilici ima taj sveti lik za svoj uzor, tj. autor mu pruža egzemplum. Spis o sv. Ladislavu je svojevrсна znanstvena apologija u kojoj Vitezović donosi devetnaest argumenata da je sveti kralj Ladislav »bio porijeklom Hrvat i da se je i sam rodio u Hrvatskoj u Gorici (Štetičnjaku)«. ²⁸ Život kralja Vladimira ispriповijedao je Vitezović prema staroj legendi iz *Kraljevstva Slavena* koja se pripisuje popu Dukljaninu.²⁹ Iako je ta hagiografija veoma kratka u iznošenju kraljeva života, pisac pripovijeda o svih pet događaja (doduše vrlo sažeto) koji tvore matricu žanra. Pripovijedanje i izlaganje svečeva života rabi barokni izričaj u kojem je posebno naglašen kontrast, npr.: »*Puer quidem aetate regni solium consedit, populos tamen senilis ingenii probitate rexit*« – dječak s mudrošću starca; »*Erant in Obliquo maxima ignitorum serpentum copia (...) omni prorsus veneno privati, nulli hominum nullique iumentorum nocere possint*« – dakle, obilje zmija ljutica na brdu Obliču lišenih otrova i ne mogu naškoditi ni ljudima ni stoci; te »*crudelissimi principis mandata (...), ante januam aedis divinae, capite obtruncatus innocentissimus martyr...*« – po zapovijedi najokrutnijega vladara pred vratima Božjeg hrama odsječena je glava najnevinijem mučeniku... Vitezović je kronološki ispričao čitav svečev život posvećujući posebnu pozornost prekretnim događajima koji uvijek imaju i nadnaravna svojstva. Čitatelj ima dojam da se sve događa po nekom unaprijed određenom planu kojega je glavni lik pridobio na svoju stranu svojim vrlinama i krepostima, među kojima se ističe bogobožnost, poniznost, miroljubivost i posvemašna predanost Božjoj volji. Takvom je kralju odan sav narod i nepa-

²⁷ Usp. Ivan KOSIĆ, *Pavao Ritter Vitezović u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu u povodu 300. obljetnice smrti*, Zagreb, 2013, 56-59. Na primjer o sv. Dimitriju, mučeniku iz Sirmija, navodi: »Die 29. Martii. De sancto Demetrio Martyre. Demetrius, ecclesiae Sirmiensis diaconus, sub persecutione Diocletiani et Maximiani Imperatorum agente proto Praeside Pannoniae Symii captus decolatusque, palmam martyrii VII Kal. Aprilis obtinuit.«

²⁸ Vjekoslav KLAJČ, *Život i djelo Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*, Zagreb, 1914, 191.

²⁹ Navodi to Vitezović već na naslovnici: »Ex ea, quam fide optima, ex vetustissimo Regum Slavorum commentariolo Latinam fecit Presbyter Docleas, cuius adhuc temporibus D. regis sepulchrum miraculorum frequentia coruscabat.«

tvorena je uzajamna ljubav, briga i poštovanje. Time svetac postaje čitatelju ne samo mio nego i njegov uzor. Tom uživanju pridonosi i odmjerena, odnosno opseg hagiografije.

3. Neke hagiografske osobitosti u djelu Nikole Ogramića – što je to bračno djevičanstvo? Bračno djevičanstvo kao izum barokne hagiografije

I Ogramić se drži kronološkoga načela pripovijedanja, s tim da je u baroknom stilu oblikovao svojevrsne *stanze* (tal. *sobe*, koje odgovaraju poglavljima) u koje je smjestio pojedine prijelomne dionice svečeva života. U prvom poglavlju iznosi svečev život u Španjolskoj, u drugom njegov odlazak u Meksiko i period do prve ženidbe, a u trećem opisuje njegov život u tri braka i stjecanje one fundamentalne kreposti, tj. djevičanstva u braku što je, prema nauku moralne teologije, u suprotnosti sa samom intencijom uspostave sakramenta braka. Naglašava to i sam pripovjedač na početku poglavlja:

»Već je ovdje mjesto više zapanjenosti nego govoru i veći razlog čuđenja nego govorenja o onom što nadolazi. Aparicije naime ponavlja brakove da bi stekao suprugu djevice. Tko je pak čuo što takvoga ili vidio nešto tome slično?! Ne ulaze ljudi u brak zbog djevičanstva, nego zbog oplodavanja?«³⁰

Izuzetak je brak sv. Josipa i Blažene Djevice Marije jer to »*necesse fuit utramque coniugi virginem* i ne bez neizrecive pohvale djevičanskoga braka«. ³¹ Takvih je djevičanskih brakova bilo u povijesti i to baš samo među okrunjenim glavama (car Henrik pobožni, kralj Eduard, poljska kraljica sv. Jadviga itd.), a taj bračni celibat je najherojskija krepost i, prema sv. Ambroziju, »djevičanstvo je glavna krepost koja stvara mučenike«; i biti ustrajan u bračnom djevičanstvu, u toj svakodnevnoj borbi s ljudskom naravi, isto je kao nalaziti se neprestano u ognju i iz njega izaći neoštećen. To pak ne traje jedan tren ili jedan dan kao mučenička smrt, nego je mučeništvo koje traje tijekom čitavoga života – »*non unius diei vel mensis aut anni, sed totius vitae martyrium*«, a sve se to podnosi dobrovoljno »*ex amore Christi*«. ³²

Zato za Sebastijana od Aparicija treba reći da je »djevac i ujedno mučenik« koji je imao tri braka, a to je mučeništvo bilo na većoj svakodnevnoj kušnji jer su njegove supruge bile mlade djevojke »krepošću i ljepotom urešene«, »*filiam virtute et venustate ornatam*«, odnosno »*iuvincuculae eleganti forma et*

³⁰ »Hic iam stupori magis quam sermoni locus est, et ratio maior admirandi quam fandi de eo quod occurrit. Apparitus enim coniugia iterat, ut coniuges lucrifaciat virgines« (Ogramić, *nav. dj.*, 16).

³¹ *Isto*.

³² *Isto*, 17.

virtute«. ³³ Tim velikim svakodnevnim odricanjima – »quod a toro et actibus coniugalibus cum iisdem suis coniugibus abstinerit«, ³⁴ tim bračnim djevičanstvom je stekao ne samo glas svetosti, nego i nebesku mudrost – »caelestem scientiam«. ³⁵ Nakon smrti treće supruge odluči on slijediti nutarnji glas: »Ako želiš biti savršen idi, prodaj što imaš i daj siromasima« (Mt 19, 27) – tako on rasproda svoje veliko imanje, obdari siromahe i sav preostali novac, a bila je to golema svota (oko 18.000 zlatnika) dade redovnicama sv. Klare te se 20. prosinca 1573. svečano odreče svega svjetovnoga i postade sluga u tom samostanu. Tu narator gotovo prestaje s kronološkim pripovijedanjem i daleko veću pozornost posvećuje opisivanju, odnosno *znanstvenom* izlaganju pojedinih kreposti koje je Sebastijan stjecao i posjedovao, a ilustrira ih vrlo kratko navodeći njegove postupke, tj. kako su se kod njega očitovale te kreposti ili pak kako ih je postizao. Otud se doznaje da je u kolovozu 1576. stupio u franjevački red kao brat laik i prema potrebama služio u nekoliko samostana obavljajući razne poslove: dovezio je iz šume drva za kuhinju, sakupljao milostinju po mjestima na području dotičnog samostana, opravljao razne poslove u sakristiji i crkvi, zatim pomagao u kuhinji, vrtu i polju. U svemu je uvijek bio primjeren i izvrstan, pravi »živi svetac«:

»Isto tako premili sluga Božji brat Sebastijan od Aparicija cijelo vrijeme svoga života bio je najizvrsniji u kojoj god ti drago kreposti, naime: vjeri, razmatranju, kontemplaciji, preziranju svijeta, čistoći savjesti, ufanju, pouzdanju, u ljubavi i strahu Božjemu, u revnosti za čast Božju, spasenju duše, razboritosti, povjerenju i obazrivosti, redovništvu, tihim i glasnim molitvama, pokori, pobožnosti, poslušnosti, siromaštvu, zahvalnosti, istini, jednostavnosti, neovisnosti ni o čemu, hrabrosti, velikodušnosti, utvrđenosti, podnošljivosti, ustrajnosti, postojanosti, stalnosti, trezvenosti, odricanju, budnosti, djevičanskoj čistoći, mršavosti, krotkosti, blagosti, poniznosti, nezamjetljivosti i čednosti.«³⁶

Taj katalog ima ovdje četrdeset i tri kreposti (uobičajen je katalog od sedam kreposti i mana),³⁷ ali tu nisu spomenute sve kreposti koje se obrađuju u sljede-

³³ Isto, 22.

³⁴ Isto, 26.

³⁵ Ogramić nigdje ne navodi da je Sebastijan pohađao neku školu, to znači da je bio nepismen, a ovdje naglašava da je stekao nebesku *mudrost*, odnosno *znanje* što je tipičan termin za najveće naučitelje Crkve. To je još jedan barokni kontrast.

³⁶ »Item. Quod praelibatus servus Dei frater Sebastianus ab Apparitio toto tempore vitae suae fuerit excellentissimus in qualibet virtute: nimirum fidei, meditationis et contemplationis, mundi contemptus, puritatis conscientiae, spei, fiduciae, amoris et timoris Dei atque zeli ipsius honoris, salutisque animarum, prudentiae, discretionis et circumspect[at]ionis, religionis, precum mentalium et vocalium, poenitentiae, pietatis, obedientiae, paupertatis, gratitudinis, veritatis, simplicitatis, liberalitatis, fortitudinis, magnanimitatis, munificentiae, patientiae, longanimitatis, perseverantiae, constantiae, temperantiae, abstinentiae, sobrietatis, virginalis castitatis, macerationis, mansuetudinis, clementiae, humilitatis, taciturnitatis et modestiae« (Ogramić, *nav. dj.*, 34-35).

³⁷ To su: *fides* – vjera, *idolatria* – idolopoklonstvo, *caritas* – ljubav, *avaritia* – pohlepa, *spes* – ufanje, *desperatio* – očaj, *prudentia* – razboritost, *stultitia* – ludost, *fortitudo* – jakost, *in-*

ćim poglavljima. Taj »drugi« dio djela, u kojem je opisan Sebastijanov redovnički život, zapravo je izvrstan moralno-didaktički kompendij kreposti i mana. Svaku od kreposti pripovjedač prilično detaljno znanstveno izlaže s teološkog i filozofskog aspekta argumentirajući sve citatima iz djela crkvenih otaca, naučitelja, teologa i filozofa kako iz antičkih vremena, tako i onih iz srednjega i novoga vijeka.³⁸ Nakon te pouke donosi neku interesantnu zgodu iz fra Sebastijanova života u kojoj se jasno očituje ta krepost. Budući da se krepost koju pojašnjava u Sebastijanovom životu očitovala više puta na različitim mjestima i u različitim životnim dobima, razumljivo je što je narator u tim dijelovima pripovijedanja napustio kronološku nit govoreći o blaženiku. Osobitu uvjerljivost pa i draž naraciji daje često citiranje samog fra Sebastijana. Ti navodi blaženikovih riječi uvijek su veoma duhoviti i osobito jednostavni. U tome se Ogramić povodi za Svetonijevim tipom biografije. Ipak je u tim poglavljima znatnija pozornost posvećena nauku o krepostima i manama, nego glavnom liku. Primjerice, nauk o trpljenju (*patientia*) opredmećuje navodeći redovnikove postupke:

»Neprestano je hodao bos i gologlav i po jakom suncu i po kiši i oluji kao i kad bi puhao vjetar i padala neka padalina. Bio je stalno odjeven u vrlo oštru kostrijet (*cilicium*)³⁹ koju je nosio na goloj koži, a kad bi se molio na osamljenim mjestima tako se jako, poput sv. Jeronima, udarao u prsa i drugdje da su mu od toga nastajale rane iznad kojih je nosio haljinu od oštre kostrijeti.«⁴⁰

Poglavlje o Sebastijanovoj strpljivosti i pokori (*De ejus patientia & paenitentia*) pripovjedač započinje ovako:

»Inclya Humilitatis gnata Mansuetudo & legitima eiusdem soror indivulsaque ab ea socia Patientia, pari passu ornaverant vel potius communiverant Apparitium ut quidquid Humilitate incoasset Patientia immediate suppeditante perfecisset. – Blagost slavna kćerka poniznosti i zakonita njezina sestra te od nje neraskidiva družica strpljivost podjednako su resile ili radije savjetovale Apa-

---

constantia – nepostojanost, *iustitia* – pravednost, *iniustitia* – nepravednost i *temperantia* – umjerenost, *luxuria* – bludnost [usp. Anđelko BADURINA (ur.), *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 2006, 368-370].

³⁸ Primjerice, citirani su: Aristotel (104, 104-105, 105), Demosten (116), Ciceron (81, 83), Seneka Mlađi (47) i Ovidije (59), zatim sv. Ambrozije (42, 95), sv. Antun pustinjač (68, 109, 146), sv. Anzemo (95), sv. Augustin (43, 48, 60, 72, 96, 103, 116, 117, 128), Beda Časni (77, 134), sv. Bernardin (36, 41, 42, 80, 103, 119, 122, 126), sv. Bonaventura (28, 45, 90, 92), sv. Ciprijan (52, 53, 70), sv. Ćiril Aleksandrijski (78), sv. Didak (101, 111, 146), sv. Dionizije (49, 92), sv. Dorotej (46), bl. Egidije (75, 92), sv. Grgur Veliki (42, 49, 95-96), sv. Ivan Damašćanin (91), sv. Ivan Zlatousti (91, 93), sv. Jeronim (45, 59, 90), sv. Justin (122), sv. Maksim (116), sv. Petar Krizolog (120), te Kasijan (49), Kasiodor (46) i noviji teolozi: Cornelius a Lapide (125), Ferdinandus Diaz (147), doctor Parexo (41), Laurentius theologus (107), Matthaëus de Zeruanes (112), Dominicus Perez (141), Petrus de Spinosa (125). U zagradi je naveden broj stranice.

³⁹ Naglašavanje uporabe odjeće od kostrijeti (*cilicium*), zapravo je metonimija – *materia pro re*, tj. umjesto kože koja u svim religijama simbolizira povezanost s vrhovnim božanstvom.

⁴⁰ Ogramić, *nav. dj.*, 59.

ricija da što god je započeo poniznošću, strpljivost je neposredno podupirući usavršavala.«⁴¹

Vrline su, dakle, personificirane i odnosi su između njih rodbinski, a pored toga izrazite su asonance i aliteracije koje djeluju kao svojevrsna onomatopeja kojima se dočarava glagolska radnja. Tim i takvim postupcima istkano je svekoliko pripovijedanje i *znanstveno* izlaganje u čitavom djelu. Brojnim citatima vješto je uvedena i intertekstualnost, čime se stječe dodatna ozbiljnost i uvjerljivost pripovijedanja pa i opisa nadnaravnih događaja, kojih ima mnogo, osobito u dijelu *post mortem*.

Osnovna karakteristika djela jest izrazita bujna rječitost i razbarušenost, okretnost u prezentiranju suhoparne znanstvene (teološko-filozofske) građe što se doima više učeno, nego poučno, a zapravo je riječ o silnom mnoštvu varijacija koje pokazuju kako je autor veoma vješt svome zanatu. Izrazita je također i muzikalnost unutar rečenica i mikrocelina sa suosjećajnošću naratora s glavnim likom.

Može se smatrati Ogramićevom posebnosti veoma odmjereno citiranje iz djela rimskih pisaca, naročito pjesnika.⁴² Također, nije očekivano da se u hagiografiji autor poziva na nauk grčkih i rimskih filozofa. Međutim Ogramićev veoma decentno pozivanje na Cicerona, Aristotela ili Seneku⁴³ pripovijedanju daje svojevrsnu tajanstvenost među tako brojnim i čestim citatima iz biblijskih knjiga, životopisa svetaca i djela crkvenih naučitelja.

⁴¹ Isto, 50.

⁴² Na pr.: »Dehinc nobilium famulatum exosus, forte quod non ignoto carmine monebatur: *Exeat ex aula, qui cupit esdse pius*« (Ogramić, *nav. dj.*, 7 – stih M. A. Lukana, *Bellum civile*, VIII, 493); »nunquam obliteranda memoria celebrandus ab indigenis: *Queis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros,| Aut componere opes norant aut parcere partis*« (Ogramić, *nav. dj.*, 11 – stihovi P. Vergilija Marona *Aeneis*, VIII, 316-317); »Cui propterea non improprie alludetur: *Gutta cavat lapidem...*« (Ogramić, *nav. dj.*, 54 – od P. Ovidija Nazona *Epistulae ex Ponto* IV, 10, 5); »ut inquit: *Labor omnia vicit...*« (Ogramić, *nav. dj.*, 132 od P. Nergilija Marona, *Georgica*, I, 145).

⁴³ Na pr.: »Ut ait: *nil melius, nil uberius nilque hominum liberum dignius*« (Ogramić, *nav. dj.*, 7 – M. T. Ciceron, *De officiis*, I, 151); »Ad haec non incongrue assertum est: *Fortitudinem audacia imitatur et patientiam duritia immanis*« (Ogramić, *nav. dj.*, 56 – M. T. Ciceron, *De partitioe oratoria*, 81); »vel etiam ut inquebat Cicero: *Spectatorem*« (Ogramić, *nav. dj.*, 83 – M. T. Ciceron, *De oratore*, I, 112); »una de quatuor virtutibus cardinalibus et communiter definitur, qquod sit virtus dictans, ut Aristoteles ait: *constanti et perpetua voluntate tribuendi cuique quod suum est*« (Ogramić, *nav. dj.*, 104); »Verum ut vere assertitur: *ex agricolis milites strenuissimi gignuntur*« (Ogramić, *nav. dj.*, 9 – M. Katon, *De acricultura*, I, 4); »Nam et Seneca aiebat: *Nondum foelix es, si necdum te turba derisit. Si beatus esse vir, cogita hoc prtimum, ab aliis posse contemni*« (Ogramić, *nav. dj.*, 47 – Seneka, *Epistulae morales ad Lucilium*, 71, 7) itd.

4. Zaključak

Hrvatski barok iznjedrio je na latinskom jeziku niz autora koji su pisali biografije poznatih ličnosti, a neki i živote svetaca. U prikazu takvih pisaca biografsko-hagiografskog značaja posebno se svojom osebnjuošću ističe hagiografija sv. Sebastijana iz Aparicija, s tipičnim stilskim i formalnim oznakama baroka, ali s jednom neobičnom pojedinošću isticanja ideala jednog sveca koji se triput ženio, lijepim i mladima »djevicama«, očito, da bi se živeći u njihovoj neposrednoj blizini i s njima, »vježbao« u samosvladavanju od spolnog života. Tipičan primjer neljudski okrutne duhovne devijacije koja, ne samo da iskazuje prezir tijela, nego uz najgoru moguću cijenu, instrumentalizacije drugih ljudskih bića, misli da ugađa Kristu i Bogu.

S obzirom na kompoziciju, Ogramićevo djelo zapravo nije čista biografija ni hagiografije, nego svojevrsni teološki kompendij kreposti ilustriranih zgodama iz života časnog sluge Božjega fra Sebastijana od Aparicija. Ogramićevo se originalnost upravo i nalazi u vještom raspoređivanju sakupljene građe⁴⁴ unutar znanstvenog i didaktičkog izlaganja o pravom mnoštvu kreposti (i opačina) koje su u praksi ostvarene u životu »Božjeg ugodnika«. Time je od dva naslijeđena žanra (hagiografija i traktat) stvorio nešto novo i zanimljivo, što je trebalo biti veoma pobudno, osobito za čitatelja redovnika. Zbog toga bi ovo djelo navodno bilo moglo poslužiti redovnicima, odnosno čitatelju da se detaljno upozna s vrednotama svake pojedine kreposti, kao i opasnostima od mana i poroka, a fra Sebastijanovi postupci su mu konkretan primjer kako se mogu postići te kreposti. Djelo, dakle ima istovremeno i znanstvenu i didaktičku i praktičnu dimenziju.

⁴⁴ Pavličić je zapazio da je upravo sakupljanje i raspoređivanje izvora jedna od glavnih zadaća baroknog pisca (usp. Pavao PAVLIČIĆ, *Skrivena teorija*, Zagreb, Matica hrvatska, 2006, 183).

Pavao Knezović

Marital chastity or Baroque hagiography

Summary

During the Baroque period of Croatian Latinity a large number of biographies were written, namely hagiographies (I. Tomko Mrnavić, R. Ritter Vitezović, N. Ogramić), which mainly remain unexplored with regard to the novelty of the genre. Having an insight into the genre matrix ("hagiographies" written by Mrnavić and ones written by Vitezović), it can be noticed that Ogramić introduced some novelty to the genre. Ogramić, which is in line with the Catholic Reformation. Narrating the life of new saint Sebastian of Aparicio, who connects the Old (Europe) and the New (South America) World, at the same time Ogramić had created a repertory of virtues that simultaneously represented hagiography and scientific explanation of how to achieve virtues that make somebody saint. In particular by fusing scientific explanation of the role of virtues and flaws on the one hand, and on the other hand showing how to achieve those using the example of Sebastian of Aparicio, Ogramić introduced significant originality into hagiography genre of the Croatian Latinity of the Baroque period, particularly by using typical heavily ornamented Baroque expression in his narration.

The glorification of his "virginity" in his three marriages that he "saved" after he had married three beautiful and young girls, who also were condemned to the life in "virginity", is a clear example of the abuse of the human being which in the baroque style was considered the great virtue.

Key words: Croatian Latinity, Baroque, hagiography/compendium of virtues.

(na engl. prev. Zrinka Knezović)